

4. Історія української школи і педагогіки / Упоряд. О.О.Любар; За ред. В.Г.Кременя. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2003. – 766 с.
5. Крилова Н.Б. Формирование культуры будущего специалиста. – М., 1990. – 142 с.

В.В.Сізов

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ: ДЕЯКІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ

В статье изложены некоторые организационные и методические проблемы связанные с процессом разработки, внедрения и реализации моделей дистанционного обучения.

In article are stated some organizing and methodical problems connected with process of the development, introduction and realization of the models of the remote education.

Постановка проблеми. Кожен новий виток технологічного розвитку суспільства викликає необхідність формування адаптаційних технологій і в системі освіти.

Формування “Інформаційного суспільства” також викликає необхідність “інформатизації навчання”, де важливу у роль відіграє не тільки фактор прямого механічного застосування в навчанні результатів інформаційних технологій, але і пошук форм і методів освітніх технологій здатних адаптувати людину до соціально – економічного середовища, що змінюється – це з однієї сторони. З іншого боку, з огляду на той факт, що класичні освітні системи “не встигають” (це об’єктивний процес), за темпами зовнішнього середовища, що змінюється, то виникає необхідність тактичного рішення цієї проблеми.

Саме тому початок “століття інформатики” збігається з початком конкретних досліджень в області освітніх технологій відповідних темпам і напрямкам розвитку суспільства (початок 60-х рр. ХХ ст.). Мова йде про розробку і створення дистанційних систем навчання (далі ДН). Саме в цей період за дистанційним навчанням закріплюється соціальна функція – надати освітні послуги як можна більшій кількості бажаючих учитися, але не маючих можливості змінювати звичний спосіб життя.

На Заході вже в 60-х рр. стає зрозумілим, що головним досягненням дистанційного навчання є можливість широкої самоосвіти громадян, що направляється і контролюється вузами, що принципово розширило дидактичні рамки вищої освіти.

Необхідно також сказати про те, що дистанційне навчання стало виконувати не тільки соціальну функцію, але і соціально – економічну, тому що в силу своєї специфіки (особливо на стадії 80 – 90-х рр. ХХ ст.), максимально ліквідувало розрив між практикою й освітою, тобто НТП мав можливість оперативного рішення кадрового забезпечення. За оцінками Міжнародної Ради по дистанційному навчанню, у даний час у країнах Західної Європи, США, Японії нараховується понад 10 млн. студентів що навчаються по цій формі.

Становлення системи дистанційного навчання за кордоном пройшло тривалий шлях. Однак, уже в 70-х рр. ХХ ст. стає зрозумілим, що дистанційне навчання має потребу в цілому комплексі теоретичних досліджень з погляду дидактики, методики, технології навчання.

Дослідження і результати в даній області стали можливі тільки тоді, коли освіта стала розглядатися з боку уряду і суспільства, як найважливіший фактор економічного і соціального росту. Результатом досліджень з'явився ряд теоретичних моделей і концепцій.

Мова йде про модель “індустріалізації” освіти, яка була створена О.Петерсом (ФРН), концепція “автономності і незалежності навчання”, засновниками якої є Р.М.Деллінг (ФРН), Ч.А.Ведемейер (США), М.Дж.Мур (США), модель “взаємодії і комунікації” – Б. Холмберга (ФРН). Також можна назвати впроваджену на практиці і діючу нині “Американську синхронну модель”.

Усі теорії, концепції і моделі, намагалися в кінцевому рахунку вирішити наступні проблеми:

1. Визначити місце дистанційної освіти в системі дистанційного навчання.
2. Вирішити проблему “зворотного зв'язку” і двосторонньої комунікації (студент – викладач).

При цьому жодна з названих концепцій не є удосконаленою і постійно знаходяться в полі критики і різного роду сумнівів. І це незважаючи на те, що система дистанційної освіти на Заході починає свою історію із середини ХІХ століття.

Наприклад, у своїй статті “Проектування сучасної моделі дистанційного навчання” В.М.Монахов виділяє чотири етапи становлення і розвитку дистанційної освіти:

Перший етап – генезис і практика Дистанційної освіти (1850 – 1960 р.).

Другий етап – розвиток дистанційної освіти в особливу самостійну форму освіти (1960 – 1969 р.).

Третій етап – вироблення і твердження класичних форм дистанційної освіти (1970 – 1980 р.).

Четвертий етап – виникнення нової індустріальної форми дистанційного навчання.

При цьому автор підкреслює принципово найважливіший момент системи дистанційного навчання – базову інформаційну культуру як необхідну умову дистанційної освіти в цілому. З цим твердженням важко не погодитися. Тому що це саме та база, без якої дистанційне навчання, у тій формі, що загальноприйнята, існувати не може. Звідси може виникнути рад стратегічних і тактичних питань пов'язаних із практикою застосування закордонного досвіду системи дистанційного навчання в нашій країні. Один з них – чи можливо західні моделі застосовувати у вітчизняній системі освіти? І ця тема заслуговує на особливу увагу.

Аналіз досліджень та публікацій. Питанням розробки, аналізу проблем системи дистанційного навчання присвячені роботи вчених і фахівців – Е.Л.Носенко, С.В.Чернишенко, Н.В.Волкова, Є.Ю.Владимирська, таких російських провідних спеціалістів по теорії і практиці дистанційного утворення як: А.Ф.Ахматов, В.И.Овсянников, В.М.Монахов.

Заслуговують на особливу увагу фундаментальні розробки в даному напрямку Регіонального науково – методичного центра дистанційного навчання АПН України при Дніпропетровському національному університеті під керівництвом Е.Л.Носенко.

Варто виділити роботу з формування концепції дистанційної освіти Російських фахівців Міжвузівського центру дистанційної освіти МГОПУ ім. М.А.Шолохова, очолюваного В.И.Овсянниковим.

Мета статті – необхідність виділення найбільш принципових проблем у процесі адаптації традиційних моделей дистанційного навчання у вітчизняну систему освіти та звернути увагу фахівців на необхідність формування й удосконалювання національної концепції дистанційної освіти.

Важко заперечувати той факт, що на Заході система дистанційного навчання знаходиться під сильним впливом таких соціально – економічних явищ як раціоналізація, поділ праці, вузька спеціалізація працівника, механізація й автоматизація. Усе це фактори, що сприяють відділенню дистанційного навчання від традиційної системи освіти взагалі (класно – урочної) і вітчизняної зокрема. Відомо, що цілі, задачі, мотивація навчання в нашій системі освіти значно і традиційно відрізнялися від Західної. Тому копіювання

західних моделей ДН очікуваних результатів не дасть. Інакше чому на рівні суспільної свідомості випускник заочного відділення ВНЗ як фахівець, сприймається інакше, чим той же фахівець, але підготовлений на денному відділенні? Тому, що заочна форма навчання, а дистанційна тим більше, припускає самостійну роботу студента з навчально – інформаційним матеріалом. При цьому, організація самостійної роботи студента (часом навіть денного відділення) – це, як правило проблема ВНЗ (факультету, кафедри), але не студента. Тому що традиційно, на рівні менталітету, радянська система освіти не орієнтувалася на самостійне сприйняття студентом інформації з одного боку, з іншої, – мотивації одержання знань і перевага орієнтації студента на оцінку, а не на знання.

Іншими словами, середньостатистичний студент не має чітких навичок систематичної самостійної роботи, умінням системно, комплексно працювати з навчальним матеріалом. У всякому разі, якщо ці навички і з'являються то мова йде про старші курси ВНЗ, тому що середня школа не готує учнів до самостійних форм навчальної роботи [3, с. 80]. Звідси і сприйняття випускника заочного відділення як фахівця скромного рівня підготовки. Даний факт – один з багатьох, котрий змушує говорити про заочну систему освіти окремо і не завжди позитивно. І в тій формі, у якій воно сьогодні функціонує, як “усічене очне”, прибутковн для ВНЗ, але не ефективне для суспільства – існувати сьогодні вже не може. Одночасно з цим, заочна форма освіти – чудова системна база для формування сучасної моделі дистанційного навчання за умови його змістовної модернізації. (Саме сучасної моделі, тому що заочна освіта, на думку багатьох авторів – це і є одна з форм дистанційного навчання) [7, с. 51].

Тому багато ВНЗ сьогодні і йдуть по шляху саме модернізації заочної освіти, даний шлях, імовірно, найбільш оптимальний тому що найбільш органічний.

Наступний момент, який необхідно враховувати в плані розумного позиціонування західних моделей ДН – присутність у вітчизняної освіти пільного державного контролю за навчальною діяльністю ВНЗ, уніфікацію цього процесу. Дана система склалася в країні традиційно (у цьому немає негатива). При цьому очевидно, що формування ДН в кожному ВНЗ повинне враховувати свою специфіку й особливості. Тому, якщо держава бере на себе цю функцію, то необхідно більш послідовно (нормативно, організаційно, фінансово) забезпечувати функціонування даної форми освіти.

Наступне питання стосовно до специфіки вітчизняної системи дистанційної освіти при розробці системи ДН – це роль і місце викладача в навчальному процесі. Традиційно, система освіти в країні будувалася таким чином, що викладач – це головна ланка освітнього ланцюжка. Від уміння і професіоналізму викладача залежало (і залежить) суб'єктивне сприйняття учнем предмету чи навчальної дисципліни. При цьому, сприйняття студентом навчальної інформації у великому ступені – це процес емоційного характеру. На жаль, принцип емоційності, як основна вимога до освітнього процесу в системі ДН виявляється дуже слабко, тому дана проблема повинна компенсуватися іншими формами чи методами і виявлятися не традиційно. У будь-якому випадку, при організації ДН дане питання не може не враховуватися [2].

Отримані результати. У зв'язку з тим, що система ДН – явище багатогранне, нове, складне, то природно, що на перше місце в розробці змісту ДН виходять питання методичного характеру. Зокрема В.М.Монахов (Росія) пропонує наступні стадії проектування методичної системи ДН:

1. Формування концепції ідеально методичної системи в ДН.
2. Аналіз сутності авторських методичних систем навчання.
3. Формування знань про методичну систему навчання предмету, про механізми і логіку її проектування і банку методичного інструментарію.
4. Власне проектування методичної системи навчання в ДН.
5. Апробація проекту методичної системи навчання в умовах ДН.
6. Фіксація труднощів “запуску” проекту методики системи навчання й оперативне їхнє коректування.
7. Оцінка результатів функціонування методичної системи.
8. Навчання на практиці.
9. Перепроектування методичної системи навчання з урахуванням виниклих практичних труднощів і протиріч, ліквідація невизначеностей.

Власне кажучи, В.М.Монахов виділяє дві групи підходів до організації системи ДН – технологічний (процесуальний), прихильником якого і є, і матеріальний (розробка складу, структури, змісту освіти) [5].

До іншої групи досліджень можна віднести наукову діяльність Е.Л.Носенко, де автор виділяє наступні компоненти ДН:

1. Визначення потреб студентів для планування та впровадження відповідних варіантів дистанційної освіти.

2. Забезпечення ВНЗ технічними засобами навчання та контролю знань студентів, створення навчальних програм.
3. Підготовка для друкованих матеріалів для дистанційного навчання, виконання аудіо – і відеозаписів що застосовуються в навчанні, розробка комп'ютерних програм.
4. Підбір персоналу для забезпечення взаємодії викладачів із студентами.
5. Створення навчального середовища [6, с. 20].

Очевидно, що обидва підходи взаємодоповнюють один одного і являють собою єдиний комплекс у системі організації ДН. І по суті справи є розгорнутою схемою моделі організації ДН М.Мура, що визначив чотири основних (універсальних) компоненти системи ДН:

1. Розробка матеріалів для забезпечення освоєння знань студентами.
2. Забезпечення спеціального каналу зв'язку між викладачем і студентом.
3. Забезпечення спеціального підходу до дизайну дистанційних курсів.
4. Розробка “філософії” дистанційного навчання для того чи іншого навчального закладу.

Очевидно, що четвертий елемент є основним, тому що буде визначати всі наступні складені елементи і напрямки організації ДН в кожному конкретному ВНЗ. Іншими словами, “філософія” (концепція) ДН, її правильний вибір, науковий підхід будуть визначати успіх чи неуспіх моделі ДН. Тому, що як і в будь-якій освітній системі центральне місце займає студент, що знаходиться на відстані від викладача і процес навчання йде в антисинхронному режимі, що викликає дуже високі вимоги до уміння студента до самоорганізації, плануванню, умінню організувати методично обґрунтовану і цілеспрямовану діяльність тобто мати культуру навчання й у рамках даного поняття інформаційною культурою освіти [4].

Виходячи з тих (часом суб'єктивних) труднощів, що можуть виникнути в процесі організації ДН, заслугове на особливу увагу методичний посібник Е.Л.Носенко, де викладається аналіз системи ДН. Наприклад, автор на основі розробок М.Мура аналізує можливі варіанти (рівні) ДН.

Перший рівень ДН – застосування програм ДН в навчальних закладах традиційного типу (для студентів заочних і вечірніх відділень).

Другий рівень організації ДН – створення спеціалізованих підрозділів чи факультетів для ДН.

Третій рівень організації ДН – створення спеціалізованого навчального закладу, що спеціалізується тільки на ДН.

Четвертий рівень організації ДН – створення консорціуму навчальних закладів для здійснення дистанційного навчання. Консорціум як правило складається з двох чи більшої кількості навчальних закладів, що здійснюють ДН.

Перший рівень ДН можна назвати рівнем “первинної стадії” ДН чи адаптаційним, коли мова йде про апробацію форм і методів ДН стосовно до умов конкретного ВНЗ. Другий рівень можна охарактеризувати як найбільш оптимальний тому що така форма виглядає організаційно завершеною, фінансово виправданою й ефективною с позицій матеріального, кадрового забезпечення навчального процесу в системі ДН.

Третій рівень організації ДН можна визначити як ідеальний. Четвертий рівень також можна вважати перехідною стадією, як варіант усунення труднощів організаційного, фінансового, а часом і кадрового характеру. У всякому разі така форма організації ДН може бути цілком прийнятною.

Говорячи про організацію системи ДН, необхідно особливо виділити тему якості кадрів і спеціалізований ВНЗ чи факультет що проблему буде вирішувати більш успішно, чим в інших формах реалізації “гібридних” систем ДН.

Необхідно сказати про те, що деякі питання організаційного характеру сьогодні зважуються на рівні Міністерства освіти і науки України [1]. Однак вже очевидно, що “Положення про дистанційне навчання”, сьогодні не працює, тому що носить загальний характер, регламентує діяльність контролюючих та реєструючих органів власного видання. При цьому вся повнота забезпечення ДН лягає на навчальні заклади. Це означає, що з обліком об’єктивних (відсутність фінансування) і суб’єктивних (додаткове навантаження на працівників ВНЗ) факторів, сутнісних просувань у системі ДН найближчим часом не буде.

Говорячи про перспективи розвитку ДН в цілому, можна сказати, що всі його сучасні моделі працюють в умовах відсутності фундаментальної теоретичної бази. Практично не мається систематичних і всебічних досліджень в області дидактики нетрадиційних форм навчання, психології навчання і засвоєння матеріалу.

Від цього страждає концептуальне, технологічне і правове забезпечення системи ДН. Можна погодитися з висновком

В.М.Монахова про те, що теоретико – педагогічні підстави ДН дотепер є розмитими, спираються на слабкоструктуровану дидактику у вигляді набору емпірично знайдених методів, засобів і правил. Усе це ускладнює створення моделі ДН, яка б відповідала сучасним вимогам.

З останніми висновками можна погоджуватися, можна заперечувати, з огляду на той факт, що на Заході також дотепер, відсутня єдина концепція ДН.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, можна зробити деякі висновки:

1. Формування системи ДН повинно здійснюватися на основі підготовленості студента до самостійної роботи. У силу істотної інформаційної, мотиваційної, психологічної градації тих, яких навчають, “синхронна” (групова) модель ДН не завжди буде виправданою. Доцільно використовувати системи ДН, роблячи акцент на індивідуальний режим навчання. При цьому застосування ДН доцільно на старших курсах ВНЗ.
2. Необхідно дуже “обережно” застосовувати західні моделі системи ДН в силу специфіки (традиційності) вітчизняної системи освіти.
3. Впровадження моделі ДН в кожному конкретному ВНЗ повинне мати науково – обґрунтовану концепцію виходячи зі специфіки ВНЗ. Процес упровадження ДН необхідно починати поетапно з наступним вивченням результатів кожного етапу.
4. Розробку стратегічної концепції системи ДН повинна взяти на себе держава, залучаючи для цього достатні фінансові й організаційні ресурси. Централізовано вивчити закордонний досвід діяльності в даній сфері. Результатом такої роботи повинна бути створена національна концепція системи ДН з урахуванням усіх особливостей і специфіки сформованої системи освіти в країні і тільки після цього створювати нормативно – правову базу для регулювання системи ДН, при цьому зберігаючи самостійність ВНЗ в прийнятті тактичних рішень. Міністерство освіти і науки України повинне звернути серйозну увагу на підготовку кадрів для системи ДН.

Ситуація сьогодні може виглядати таким чином, що з однієї сторони Україна – учасник Болонських угод, з іншої, – “не встигає” за Європою в системі технологій освіти, а значить прирікає себе на вторинність національного ринку освіти, а значить ринку праці.

Література

1. Положення про дистанційне навчання. Юридичний Вісник України.14.05.04.№8.

2. Ахматов А.Ф. Нравственность и одухотворенное образование. Педагогика. – 2003. – № 8.
3. Владимирська Є.Ю. Проблеми освіти. – 2006. – № 43.
4. Волкова Н.В. Інформатизація навчання та інформаційна культура освіти. Педагогіка вищої та середньої школи. – 2006.– № 14.
5. Монахов В.М. Проектирование современной модели дистанционного обучения. Педагогика. М., 2004. – №6.
6. Носенко Є.Л., Чернишенко С.В. Методологічні аспекти забезпечення запам'ятування інформації при розробці дистанційних курсів. Методичний посібник Дніпропетровськ, 2003.
7. Овсянников В.И. Исследование коцептуальных основ дистанционного образования в условиях развития электронного обучения. МЦДО МГОПУ им. Шолохова. – М., 2004. – WWW: <http://www.mgopu.ru>.